

УДК 821.111-31.09

ОЛЕНА БЕСАРАБ

м. Дніпро

helen_helen@i.ua

«ЖІНКА З НАРОДУ» ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ОБРАЗ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ «БЛИСКУЧОЇ ПЛЕЯДИ РОМАНІСТІВ»

У статті розглядається тип героїні – представниці «народних» прошарків суспільства, який є невід'ємним компонентом образної структури більшості творів представників «блискучої плеяди романістів». Вивчення цього аспекту літературної творчості першої половини XIX століття допоможе доповнити галерею жіночих образів письменників-реалістів зазначеного періоду, побачити нові художні варіації типів героїнь.

Ключові слова: жіночі образи, жінки з народу, письменники-реалісти, типологія.

Як відомо, «вікторіанська епоха» (1837–1901) є часом, коли висловлюються інтереси, світовідчуття «середнього класу», пропагується й аналізується все англійське – менталітет, національний характер, особливості історії й найближчі перспективи, мораль; вибудовується концепція національної ідентичності («загублена» саме через буржуазну свідомість) [7, 16].

Літературний процес в Англії зазначеного періоду спрямований на зображення широкого соціального шару, властиве реалістичній естетиці, посилення інтересу до зображення життя середнього класу і простої людини зумовило появу в творах письменників «плеяди» такого типу жіночих образів, який можна назвати жінкою «з народу», котра за своїми життєвими пріоритетами і цінностями протиставляється прагматичним аристократам і буржуа.

Загалом трактування «народних образів» різними авторами варіативні. Так, сентименталісти Т. Грей і О. Голдсміт, ідеалізуючи сільське життя, сприймали звичайного трудівника як основного носія громадянських цінностей і хранителя здоров'я нації. А Дж. Крабб, навпаки, вважав невігластво й грубість домінантними рисами характеру «людей з народу», пояснюючи це важкою працею й глобальною бідністю. Романтик Вордсвордт, наслідуючи Бернса, ніколи не сприймав бідність за перешкоду для морального життя і духовного розвитку людини «з народу».

Предметом зацікавленості нашої статті є жіночі образи, створені письменниками-реалістами першої половини XIX століття (Ч. Діккенсом, В. Теккереєм і Е. Гаскелл), зокрема образ «жінки з народу».

Вивчення жіночого образу як самоцінної одиниці досить – рідкісне явище на теренах як україномовного, так і іншомовного літературознавства. Загалом увага дослідників сконцентрована на вивченні співвідношення романтизму й реалізму у творах авторів періоду (Ю. С. Скороходько, О. О. Соколова), ідеологічних і психологічних засадах розвитку суспільства в цілому та відбитку цих процесів у літературній творчості (Л. І. Скуратовська, Т. Д. Венедиктова, Е. В. Зброжек), тощо [4; 6; 5; 1; 2]. А отже, будь-яка типологізація цієї важливої складової буде доречною та актуальною в контексті її невивченості.

На думку сучасної дослідниці Е. В. Зброжек, кожна історична епоха формує свої домінантні моделі поведінки, але вікторіанство в цьому плані дає особливо цікаві й специфічні приклади. Процес формування «англійськості» (Englishness) дозволяє простежити зміни поведінкових норм, що відбувалися. У цей час були закладені й основи етики, що склали кодекс поведінки «істинного» англійця – джентльмена, який являв собою, відповідно до теорії Кардинера, «базисний тип особистості», який несе відбиток основних цінностей культури у формах свого світосприйняття, поведінки і мислення, а «леді» була доповненням, свого роду його жіночим двійником

за своїм соціальним становищем, системою цінностей і нормами поведінки [2].

Серед створених реалістами жіночих образів тип «жінки з народу» втілюється переважно в образі жінки-матері. Крім того, він варіюється від доброї й мудрої жінки до багатодітної матері чи дівчинки-підлітка, яка самотійно заробляє на життя (Поллі Тудль, місіс Баундербі, С'юзен Ніппер і маленька Барбара Диккенса). До цього ж типу відносимо представниць робітничого класу, змушених боротися за виживання, виконуючи важку роботу (Речел Диккенса, Мері Гаскелл), і жінок-грішниць, що зазнали поразки в битві з лицемірством і меркантильністю жорстокого буржуазного суспільства (Естер Гаскелл). Розглянемо зазначений тип детальніше.

«Народні» типи, створені реалістами, нерідко становлять собою зразки мудрості й кращих душевних якостей, зокрема терпіння й самопожертви. Так, няня маленького Поля («Домбі і син») Поллі Тудль є носієм абсолютно інших, порівняно з аристократками й буржуа, життєвих цінностей. Головне для неї – сім'я, діти, взаєморозуміння і любов. Не маючи належної освіти, але наділена природною мудрістю, Поллі Тудль сприймається своїм чоловіком як рівна за силою духу і розумом: «Поллі чула. Усе добре» [8, 22]. Вона – зразок душевно чистої героїні, не обтяженої вадами вікторіанського суспільства. Жінка живе тихим спокійним життям, повністю присвячує себе чесній праці й турботам про дітей і чоловіка.

Ще однією варіацією героїні «з народу» є молода нянька Флоренс С'юзен Ніппер. Позбавлена ілюзій щодо недоліків навколишнього суспільства, розуміючи своє місце в ньому, вона, з властивою простій людині відвертістю і прямою, не економлячи на жорстких висловлюваннях, називає речі своїми іменами. Вона бунтарка, хоч її емоції й не виходять за межі кімнат дітей Домбі, а різкі фрази не досягають потрібних вух. Однак, будучи абсолютно несхожою на величних і витончених романтичних героїнь, ця дівчина не дозволяє себе ображати, вона здатна довести кривдника до сліз своєю уїдливістю й колючим характером, хоча й має добру душу. Кращим засобом виховання дітей С'юзен вважає «струс і перетирання для надання їм блиску» [8, 34].

Якщо в романтизмі ім'я героїні має символічний зміст, підкреслюючи ідейну сутність, утілену в образі, то в реалізмі ім'я стає значущим. Воно розкриває характер, соціальну приналежність або життєве призначення героїні. Ім'я маленької служниці Домбі (С'юзен – Susan – від давньоєвр. Shushannah – «лілія») говорить про природну чистоту і красу дівчини. Прізвище Ніппер (від *nipper* – «той, хто кусається, щипається») указує на її в'їдливий характер і упереджене ставлення до аморальних учинків людей. Мова героїні є суттєвим доповненням, що вказує на таку її рису характеру. Вона «не робила жодних пауз, випалюючи все, що хотіла сказати однією фразою...» [8, 33].

Диккенс змальовує справжню панораму жіночих образів з «народу», подібних до Поллі Тудль. Зокрема, до них належать образи матері Кіта, місіс Набблс, матері Барбари, матері Баундербі, місіс Пеглер, циркачки Емми Гордон і працівниці фабрики Речел («Важкі часи»).

Створюючи образи цих героїнь, Диккенс симпатизує тим, хто зберігає природну чистоту душі і свободу почуттів. Зображуючи портрет Речел («спокійне овальне обличчя, досить м'яке і смагляве, осяяне лагідними очима й обрамлене гладенько причесаним блискучим чорним волоссям... з привітними очима; ...з обличчям квітучої молодості»), письменник сприймає її як утілення ідеалу людини, котра витримала згубний вплив суспільної системи й у важкій життєвій ситуації змогла зберегти головні людські цінності: душевну чистоту і безкорисливість. Автор уважно й детально відтворює стосунки Речел і її коханого Стивена: «...Вона пішла вулицею своєю м'якою, жіночною ходою [...] Здавалося, не було зморшки на її грубій хустці, яка б не цікавила Стивена, не було жодного звуку в її голосі, який не знаходив би відгуку в самій глибині його серця» [8, 56].

Галерею образів «жінок із народу» значно доповнює творчість Е. Гаскелл. Письменниця створює новий тип героїні, характер якої визначений соціально-політичним контекстом. Головними героїнями її найвідоміших романів стають представниці «нижчого» прошарку, робітничого класу, як, наприклад, у

романі «Мері Бартон» («Mary Barton, a Tale of Manchester life», 1848).

У своїх творах Е. Гаскелл розглядає питання соціального статусу і можливостей звичайної жінки. На відміну від позитивних диккенсівських «жінок із народу», протиставлених лицемірним аристократкам і буржуа, героїні Гаскелл – жінки «з проблемами». Вони часто опиняються в центрі оповіді, й на основі їхніх життєвих перипетій будується сюжет твору. Героїні роману – донька робітника Мері Бартон, швачка Маргарет, жінка легкої поведінки Естер і прибиральниця Аліса – приречені (якщо брати до уваги їхнє походження) вічно боротися за виживання. Вони постають у реальних умовах народного життя, характерних для Англії періоду індустріалізації.

Як пише Б. Б. Ремізов у книзі «Елізабет Гаскелл. Нарис життя і творчості» (1974), для доньки звичайного робітника у вікторіанській Англії існувало лише два шляхи, щоб вижити. Життєві перипетії Естер доводять, що в умовах капіталістичного суспільства самотній жінці з дитиною практично неможливо уникнути злидарювання й моральної деградації. Залишившись порядною і людяною після перебування у в'язниці, Естер вважає себе загиблою, проте рідні дівчини вірять у можливість її врятування, повернувши в сім'ю і позбавивши згубного впливу вулиці. Б. Б. Ремізов зазначає, що, розвиваючи традиції Елліота, Гуда, Дж. Крабба, які співчували своїм «переможеним» героїням, Е. Гаскелл повніше й правдивіше змогла відтворити трагічну долю «здеградованої» жінки, розкрила причини, що штовхнули її на хибний шлях, порушила питання про її право на реабілітацію [3, 48].

На прикладі головної героїні роману «Мері Бартон» авторка найбільш детально описує скрутне становище жінок із нижчих верств населення. Важка робота швачки Мері в майстерні окреслює тему, продовжену в пізнішому романі Е. Гаскелл «Рут» (1853) [9]. Безвихідне становище «людини з народу» змушує Мері відповідати на залицяння сина фабриканта в надії поліпшити життєву ситуацію. Усвідомлення неможливості зміни власної долі призводить Мері до думки вийти за-

між за людину свого класу й боротися за особисте щастя.

За поведінкою, зовнішніми і внутрішніми характеристиками, ціннісними орієнтирами та умовами життя образу скромної трудівниці Речел («Важкі часи» Ч. Диккенса) типологічно близька Мері – дівчина, яка не є ідеалом («Мері Бартон» Е. Гаскелл). Цей образ був сприйнятий сучасниками Е. Гаскелл, зокрема М. Еджуорт, як новаторський і означений як утілення робітничого класу. Звичайні люди зображуються Гаскелл не лише в межах сімейного життя, а й у громадській діяльності, у процесі пробудження класової свідомості.

Навіть у результаті вибіркового аналізу жіночих образів, створених англійськими письменниками «плеяди», очевидною стає наявність як загальних, так і специфічних рис у зображенні типу «жінки з народу», що, звичайно, залежить від особистості автора, його ідеологічних і психологічних преференцій, його життєвого шляху та умов творчого становлення.

Актуальність конфлікту, у центрі якого – жінка з її проблемами й боротьбою за «місце під сонцем», за можливість вибору й самореалізації, зумовлена у письменників як особистими мотивами, так і причинами, що викликані конкретно-історичною ситуацією в англійському суспільстві, де свобода особистості (передусім жінки) була обмежена моральними заборонами, нав'язаними релігією й засадами вікторіанського суспільства.

Висновки пропонованої статті можна використовувати як для подальшого вивчення означеного аспекту, так і включати у лекційних курс з історії англійської літератури ХІХ століття.

Список використаних джерел

1. Венедиктова Т. Д. Секрет срединного мира. Культурная функция реализма XIX века / Т. Д. Венедиктова // Зарубежная литература второго тысячелетия. 1000—2000 : учеб. пособие. — М. : Высшая школа, 2001. — С. 186—220.
2. Зброжек Е. В. Викторианство в контексте культуры повседневности / Е. В. Зброжек // Известия Уральского государственного университета. — 2005. — № 35. — С. 28—44.
3. Ремізов Б. Б. Елізабет Гаскелл: очерк жизни и творчества / Б. Б. Ремізов. — К. : Вища школа, 1974. — 172 с.
4. Скороходько Ю. С. Жанрова специфіка англійського неовікторіанського роману 1990–2000-х років : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол.

- наук: спец. 10.01.04 / Ю. С. Скороходько. — Сімферополь, 2012. — 217 с.
5. Скуратовская Л. И. Из истории английской литературы 19 века : учеб. пособие для студентов-филологов / Л. И. Скуратовская. — Д., 1969. — 27 с.
 6. Соколова Е. А. Черты психологизма в романе Шарлотты Бронте «Городок» / Е.А. Соколова // Шадринские чтения. — Шадринск, 2006. — С. 37—44.
 7. Тихонова О. В. История западноевропейской литературы XIX века : (романтизм и реализм) : учеб. пособие для вузов / О. В. Тихонова. — Воронеж : Изд.-полиграф. центр Воронеж. гос. ун-та, 2008.— 44 с.
 8. Dickens C. Dealings with the Firm of Dombey and Son: Wholesale, Retail and for Exportation (1848): [the novel] [Електронний ресурс] / Charles Dickens. — London : Bradbury & Evans. — 600 p. — Режим доступу: <http://archive.org/details/dealingswithfir01unkngoog/>. — Назва з екрана.
 9. Gaskell E. Ruth [the novel] / E. Gaskell. — L. : Penguin Books Limited, 1997 — 394 p.

OLENA BESARAB

Dnipro

WOMAN OF THE PEOPLE AS AN OBLIGATORY IMAGE IN THE CREATIVE WORKS BY THE WRITERS OF «BRILLIANT CONSTELLATION OF NOVELISTS»

In the article we consider the type of the character -representative of «national» section of society, which is an integral component of the image structure in the majority of works by representatives of the «brilliant constellation of novelists». The study of this aspect of the literary activity of the first half of the XIX century will help to supplement the gallery of female characters created by realistic writers of the period, to see new artistic variations of heroine types.

Key words: women, women of the people, the writers-realists, typology.

ЕЛЕНА БЕСАРАБ

г. Днепр

ЖЕНЩИНА «ИЗ НАРОДА» КАК ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ ОБРАЗ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ПИСАТЕЛЕЙ «БЛЕСТЯЩЕЙ ПЛЕЯДЫ РОМАНИСТОВ»

Рассматривается тип героини представительницы «народного» слоя общества, являющийся неотъемлемым компонентом образной структуры большинства произведений представителей «блестящей плеяды романистов». Изучение этого аспекта литературного творчества первой половины XIX века поможет дополнить галерею женских образов писателей-реалистов обозначенного периода, увидеть новые художественные вариации типов героинь.

Ключевые слова: женские образы, женщины из народа, писатели-реалисты, типология.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2016